

bezat, dat aan de Duitse Orde in leen werd gegeven tegen betaling van een pond bijenwas jaarlijks en een extra pond bij wisseling van landcommandeur.

Tot 1599 behoorde Gemert tot het bisdom Luik.

De gemeente Gemert met de kerkdorpen Mandel, De Mortel en Elsendorp omvat thans 6 parochies.

Sedert de zeventiende eeuw bestond er in Gemert een kleine protestantse gemeenschap, meestal met een eigen predikant en een eigen kerkgebouw. Deze gemeenschap is de laatste tientallen jaren steeds gegroeid door immigratie en bevolkingsaanwas.

arbeid

Uit een berekening, die ik maakte aan de hand van gegevens van omstreeks het jaar 1700, kwam vast te staan, dat één derde van de bevolking bestond uit landbouwers, één derde uit wevers, spinsters en textielhandelaren en één derde uit overige ambachtslieden, middenstanders en anderen, waarbij de brouwers en herbergiers een ruime plaats innamen.

Aan de weverij hebben de inwoners van Gemert de bijnaam "drumknaawers" te danken, terwijl de bereiding van cichorei (suikerij) in het begin van de negentiende eeuw daar de naam van "suikerijmennekeë" aan toevoegde.

De weversopstand in het midden van de negentiende eeuw kreeg in "Brabants Heem" indertijd ruime aandacht.

Momenteel kennen de wevers nog de Sint-Severus-gezelschappen die op de patroondag op folkloristische wijze feest vieren.

De landbouwers zijn terecht trots op het feit, dat de stichter van de "Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (N.C.B.)", "pater" Van den Elsen in Gemert geboren werd. Zijn naam werd vereeuwigd in de naam van het kerkdorp Elsendorp.

geestelijk leven

Vermelding verdient zeker de Latijnse school, door de Duitse-Orde-ridder Van Ruijschenbergh gesticht in 1587 voor de priestersopleiding een eeuwlang ter plaatse de enige mogelijkheid voor voortgezet onderwijs. In 1969 moesten de deuren worden gesloten. Door deze school is Gemert in alle delen

van de wereld via de mond van missionarissen bekend geworden. Maar ook in Nederland is nauwelijks een orde of congregatie, waar niet een oudstudent intrad.

In 1829 werd in een gebouw, dat aanvankelijk als dominicanenklooster en later als protestantse kerk en predikantenwoning had dienst gedaan, door de concector van de Latijnse school, Martinus van Beek, een school gesticht voor doofstommen. In 1840 had deze school een zodanige vlucht genomen, dat verhuizing noodzakelijk was. Men verhuisde naar Sint-Michielesgestel, waar de school uitgroeide tot het alombekende instituut voor doven.

Het dorp Handel is eeuwenlang één van de meest bekende Brabantse bedevaartplaatsen geweest. Bij de vaststelling van de oorsprong gaat men uit van een onderzoek, waarbij is komen vast te staan dat het Mariabeeldje dateert uit het begin van de dertiende eeuw. Fraaie legendes vertellen over de vondst van het beeld. Talrijke herinneringen aan wonderbare gebeurtenissen zijn bewaard gebleven.

Vermelding verdienen nog het vroegere hagelkruis aan de Oude Straat, de vele grotendeels nog bestaande kapelletjes en "keskes" en de talrijke derde-ordelingen en kwezels, die Gemert kende.

volksgebruiken

Sinds menschenheugenis en nog langer bestaan in Gemert de schuttersgilden "Sint Tunnis" en "Sint Jurris" (de gruen en de roof schut). Door deskundigen worden zij de bijzonderste en fraaiste van Noord-Brabant genoemd.

De Antoniusschut is sterk gericht op het kerkdorp Mortel, waar Antonius kerkpatroon is. De vroegere kapel aldaar kreeg in de zeventiende eeuw bekendheid door "verschijningen" van een wit varken, mogelijk het varken van Antonius Abt.

Niet vergeten mag worden de Gemertse carnavalevereniging "De Drumknaawers", die op voortreffelijke manier een nieuw volksgebruik gestalte geeft.

slot

Dit waren enkele flitsen uit de geschiedenis van Gemert, een

lijst van bezienswaardigheden vindt U elders in dit nummer. Daarnaast zult Uzelf nog wel het een en ander ontdekken, in dit "zeer groot, schoon en aangenaam dorp", zoals het ergens door een bekend geschiedschrijver wordt genoemd.

Arnhem mei 1973

M.A. van der Wijst.

Willebrord predikt tegen de Afgodery, ontrout het jaar 700.

DE LATIJNSE SCHOOL (1587 - 1968).

Een instelling, welke niet alleen voor Gemert, maar voor heel Nederland, ja zelfs voor vele andere landen van betekenis is geweest, is de stichting van de Landcommandeur Hendrik van Ruyssenbergh.

Op de 23ste februari 1587 werd op het kapittel van de orde der Duitse Ridders van de balije Aldenbiezen het plan van de landcommandeur goedgekeurd, om binnen de vrije heerlijkheid van Gemert te komen tot de oprichting van een latijnse school, waar jonge mannen die priester zouden willen worden, hun opleiding zouden kunnen krijgen in de vakken van de humaniora. Nog hetzelfde jaar hechtte Paus Sixtus V zijn goedkeuring aan dit plan. Koning Philips II gaf niet alleen zijn goedkeuring, maar toonde ook zijn waardering door te bepalen, dat de opbrengst van het marktrecht van Gemert voortaan aan de school zou komen.

- 38) Zie mijn brochure "De Heerlyckheyd ende het Casteel tot Gemert", 1970 (verkrijgbaar op kasteel Gemert). - Het gedenkboekje "Landjuweel 1972. Gemert", blz. 6-11 en 21-31. -- "Gemerts Heem", nr.11-12, p.5-14 en 16-27; nr.40, p.10-20. -- Vooral Martien van der Wijst, "Beknopte Geschiedenis van Gemert", 1961.

GESCHIEDENIS VAN GEMERT IN DUIZEND WOORDEN.

vroegste geschiedenis

Uit de opgravingen in en om Gemert is komen vast te staan, dat ook in praehistorische tijden deze streek reeds bewoond was.

Vermelding verdient een opgraving in het kerkdorp De Mortel met vondsten uit de Midden-Steentijd en de Vroege IJzertijd. Slechts deze opgravingen en de relatie in de achtste eeuw tussen Willibrord en het aan Gemert grenzende dorp Bakel en mogelijk de verklaring van oude veldnamen geven aanwijzingen voor de vroegste geschiedenis van Gemert.

staatkundige geschiedenis

De staatkundige geschiedenis van Gemert wordt beheerd door de Ridder van Gemert en van de Duitse Orde.

In het jaar 1270 werd door de hertog van Brabant verklaard, dat hij in Gemert geen enkel recht had, omdat de plaats deels toebehoorde aan de heer Diederik van Gemert en deels aan de Duitse Orde.

Waar reeds in de elfde en twaalfde eeuw sprake is van edellieden met de naam Van Gemert en daarenboven in een akte van 1326 gesproken wordt van rechten, die ouders en voorouders in Gemert bezaten, ligt de conclusie voor de hand, dat de Ridder van Gemert de oorspronkelijke heren van Gemert waren. Hun wapenschild vertoont drie bladeren, waarbij het drievoud wijst op de heerlijke rechten en het blad op de volksrechtspraak, overgaande in rechtspraak door een schepenbank.

In de tijd, waarin Gemert door twee heren geregeerd werd, wa-